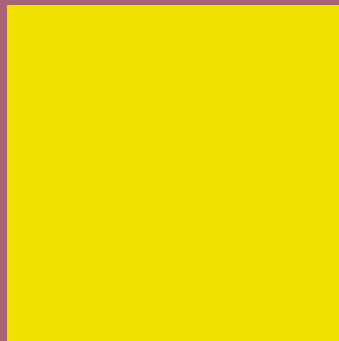

3

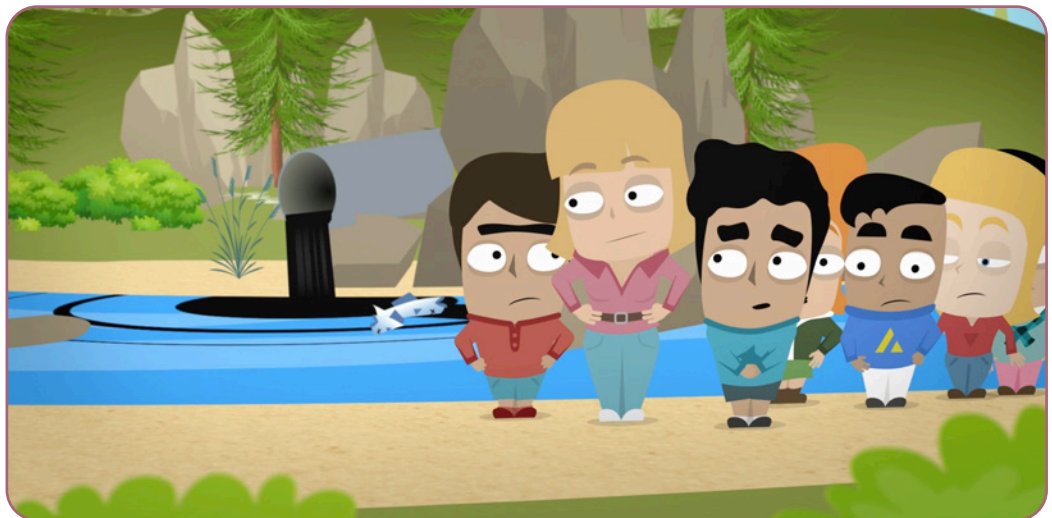
DE ONTMOETING MET DE
LEEFOMGEVING: SOCIALE EN
ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

MODULE DRIE

SOCIALE EN ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

3.1 INLEIDING

3.1.1 DE VIDEO

Figuur 3.1
Het beeldfragment

Ons verhaal speelt zich af op een afgelegen Grieks eiland. George en Stratos leren in hun klas het bijbelse verhaal van de schepping van de wereld. In de discussie die volgt, richten ze zich op het feit dat de wereld vanaf het begin door God is geschapen om goed te zijn en dat de mens verantwoordelijk is voor alle problemen die zich tegenwoordig in het milieu voordoen. De volgende dag worden de jongeren geconfronteerd met een ernstig milieuprobleem terwijl ze over het strand lopen. Ze zoeken de oorzaak en vragen zich af hoe ze moeten handelen om het probleem op te lossen. Wat zal hun beslissing zijn en hoe ondersteunen de woorden van de Oecumenische patriarch deze?

3.2 VIDEO ALS UITGANGSPUNT

3.2.1 VRAGENLIJST BEGRIJPEND KIJKEN.

Beantwoord volgende vragen op basis van de video die je hebt bekeken.

1. *In de video was het thema van de schepping van de wereld verbonden met ...*
 - a. humanitaire hulpverlening door de kerk
 - b. religieuze diensten
 - c. de bescherming van het milieu
 - d. Ik weet het niet/ geen antwoord

2. *De vervuiling die de jongeren ontdekken tijdens hun uitstap wordt veroorzaakt door ...*
 - a. het afvalwater van een nabijgelegen olijfpers
 - b. een olietanker die gezonken is nabij de kust
 - c. wind turbines
 - d. Ik weet het niet/ geen antwoord

3. *In de video zijn de jongeren van mening dat vervuiling van het milieu gestopt kan worden door*
 - a. de olijfpers en de fabriek te sluiten
 - b. de fabriek te dwingen de milieuwetgeving te respecteren
 - c. het afvalwater ergens anders te lozen
 - d. Ik weet het niet/ geen antwoord

4. *Wat beschrijft de Oecumenische patriarch als een zonde in de video?*
- a. milieuvervuiling
 - b. biodiversiteit
 - c. kinderarbeid
 - d. Ik weet het niet/ geen antwoord
5. *Wat denk jij dat de houding van de Christelijk kerk is ten opzichte van milieubescherming?*
- a. De kerk is er niet mee bezig
 - b. Het is voor de kerk geen prioriteit
 - c. De kerk vindt het belangrijk
 - d. Ik weet het niet/ geen antwoord

3.2.3. ONDERZOEKSTHEMA'S

De video die we bekeken hebben, stelt het thema voor: 'De ontmoeting met de leefomgeving'. De belangrijkste vragen en discussiepunten die we gaan onderzoeken zijn de volgende:

- a. Welke is de zending van de mensheid voor de transformatie of omvorming van de schepping met betrekking tot haar heiligheid.
- b. Hoe staat het met de relatie van de mens en het milieu. Is ze tot mislukken gedoemd?
- c. Welke verantwoordelijkheid heeft de mensheid om het milieu te bescherming? Welke praktijken kunnen we putten uit de orthodoxe traditie die ons een uitweg bieden uit de ecologische crisis of bijdragen aan een oplossing?

Oefening 1

Hoe zouden Yiorgos en zijn klasgenoten hun oplossing voor de vervuilende olijfpers verder kunnen uitwerken? Wat zouden ze concrete kunnen doen?

Oefening 2

Ken jij soortgelijke milieuvervuiling? Ben je er zelf al getuige van geweest?

3.3 DE BIJBEL OVER HET MILIEU.

Milieuvervuiling is overal aanwezig op onze planeet en vormt een bedreiging voor alle leven. Hoe zijn we hier aanbeland? Waarom hebben we dit niet eerder opgemerkt? Is het (nog) mogelijk om erger te voorkomen? Wat is onze verantwoordelijkheid hierin?

Laten we in onze zoektocht naar antwoorden eens gaan kijken naar Bijbelse teksten. Kunnen we hierin antwoorden vinden? Kan de traditie van Bijbelinterpretatie uit de orthodox Christelijke traditie ons hierin helpen?

GENESIS 1:27-31 (WILIBRORDVERTALING 1995)

3.3.1 HET BOEK VAN GENESIS (GEN. 1:27- 31 & 2:8&15)

²⁷En God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God schiep Hij hem; mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen. ²⁸God zegende hen, en God sprak tot hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk; bevolk de aarde en onderwerp haar; heers over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, en over al het gedierte dat over de grond kruipt.' ²⁹En God zei: 'Hierbij geef Ik alle zaadvormende gewassen op de hele aardbodem aan jullie, en alle bomen met zaaddragende vruchten; zij zullen jullie tot voedsel dienen. ³⁰Maar aan alle wilde beesten, aan alle vogels van de lucht en aan alles wat over de grond kruipt, aan alles wat dierlijk leven heeft, geef Ik al het groene gewas als voedsel.' Zo gebeurde het. ³¹God bekeek alles wat Hij gemaakt had, en Hij zag dat het heel goed was. Het werd avond en het werd ochtend; dat was de zesde dag.

GENESIS 2:8&15 (WILIBRORDVERTALING 1995)

⁸Daarna legde de heer God een tuin aan in Eden, ergens in het oosten, en daarin plaatste Hij de mens die Hij geboetseerd had. [...] ¹⁵Toen bracht de heer God de mens in de tuin van Eden, om die te bewerken en te beheren.

Figuur 3.2
Aquarelle
door Vaso Gogou

3.3.2. WAT MOET IK WETEN OM DIT BIJBELVERHAAL TE BESTUDEREN?

Naar het beeld: De zin dat “de mens is geschapen naar het beeld van God” verwijst niet naar uiterlijke kenmerken, maar naar **de geestelijke** of spirituele **eigenschappen** van de mens, zoals rede, wil, geweten, vrijheid, enz., ... en ook de heerschappij over natuur. Dit is wat de mens onderscheidt van de rest van de schepping.

Man en vrouw schiep Hij hen: vanaf het eerste moment van de schepping is de mens een **sociaal wezen** dat in een samenleven en in een relatie tot anderen staat.

Vul de aarde en onderwerp haar: het gezag van de mens over de natuur wordt door God verleend, wat inhoudt dat we bij God verantwoordelijkheid moet afleggen voor het juiste beheer van de natuur. Alleen de schepper, God, is een absoluut heerser over de schepping en bijgevolg **kan de mens alleen beheerder worden door mede-schepper te zijn.**

God zag alles wat Hij had gemaakt, en het was inderdaad heel goed: Met deze zin maakt de Bijbel de waarde van Gods scheppingswerk duidelijk. Ook wordt er benadrukt dat **God, die zelf goed is, alleen het goede doet.** Daarom is de God van liefde niet verantwoordelijk voor de lelijke en slechte dingen in de wereld.

God plantte een tuin in het oosten, in Eden: dit beeld wil de lezer de schoonheid van de plaats schetsen die God voor de mens bereid heeft om in te wonen. Het woord **“Eden” betekent plezier.** In de vertaling van de Septuaginta wordt de term “Eden” niet als plaatsnaam gegeven, maar als zelfstandig naamwoord: “het Paradijs”. Het woord “paradijs” is van Perzische oorsprong en betekent een grote tuin met veel bomen en diverse planten. De tuin is in het oosten geplaatst. Het westen werd in die tijd werd beschouwd als de plaats waar de dood heerst, terwijl het oosten daarentegen een symbool van leven was. Natuurlijk is de Hof van Eden nergens op aarde te vinden. Het is een grenzeloze ruimte die de hele aarde beslaat. **Het is het koninkrijk van de mens in de hele schepping.** De bijbelauteur put het beeld van de Hof van Eden uit verschillende tradities en mythen die in die tijd bestonden onder de volkeren van Mesopotamië. Hij gebruikt een beeld dat zijn lezers bekend is om een belangrijke waarheid te verkondigen: het geluk van de mens hangt af van zijn relatie met God en zijn harmonieuze relatie met de omgeving.

God nam de man en plaatste hem in de hof van Eden om deze te bewerken en te verzorgen: God plant de tuin. Hij plaatst er zelf de mens in. Hij nodigt de mens uit om te werken om de wereld om te vormen door zijn eigen werk. De mens had niet onmiddellijk de hele wereld als zijn eigendom, noch domineerde hij de hele schepping, noch was zijn relatie met God een volledige en volmaakte gemeenschap. **De mens wordt daarom geroepen tot een dynamische koers om een mede-schepper te worden en Godgelijkend.**

3.3.3 OEFENING

Kies het juiste woord. Gebruik de bovenstaande informatie om je te helpen de juiste keuze te maken.

Na het scheppen van de wereld keek God naar al zijn schepselen en scheppingen en Hij verheugde zich omdat ze (heel goed / heel veel) waren. De mens is geschapen naar het beeld van God. Dat betekent dat van de hele schepping alleen de mens geestelijke kwaliteiten heeft. Volgens de Bijbel heeft God de man en de vrouw geschapen om ons te laten zien dat de man een (sociaal / reproductief) wezen is. De mens kreeg ook instructies van God om over de hele aarde te regeren. Dit betekent niet dat de mens de schepping domineert, maar dat hij verantwoording verschuldigd is aan God voor een (goede consumptie / juist beheer) van de schepping. De Bijbel zegt ook dat God een tuin plantte in het oosten, in Eden. God plaatste de mens in deze prachtige tuin om te leven. Hij gaf hem de opdracht om deze te (cultiveren / domineren) en er (zorg voor te dragen/ willekeurig mee om te gaan). Natuurlijk stond deze tuin niet op een specifieke plaats, maar hij omvat de hele (aarde / Mesopotamië).

Uit Psalmen (Ps. 65:10 -12)

¹⁰ Tot de aarde komt Gij, geeft haar
groeikracht,
rijkdom geeft Gij die zich vermeerderd:
want de beek van Gods regen vloeit over.
Zo geeft Gij het graan zijn begin,
schept Gij het begin op de akker,
¹¹ drenkt de voren,
effent het ploegland,
maakt met zware regens het willig.
En Gij zegent wat gaat ontkiemen.
¹² En dan kroont Gij het jaar met uw gaven;

Figuur 3.3
Aquarelle
door Vaso Gogou

Exercise

Markeer in Psalm die je zojuist hebt gelezen woorden of zinsdelen die de relatie van God met de schepping laten zien.

Uit het werk van Alexander Schmemmann

Alles wat bestaat is een geschenk van God aan de mens, en het bestaat allemaal om God aan de mens bekend te maken, om het leven van de mens in gemeenschap met God te brengen. Het is goddelijke liefde dat tot voedsel is gemaakt, dat tot leven is gemaakt voor de mens. [...] God zegende de wereld, gezegend mens, zegende de zevende dag (dat wil zeggen, tijd), en dit betekent dat Hij alles wat bestaat vervulde met Zijn liefde en goedheid en Hij dit alles "zeer goed" maakte. Dus de enige natuurlijke (en niet 'bovennatuurlijke') reactie van de mens, aan wie God deze gezegende en geheiligde wereld gaf, is om God in ruil daarvoor te zegenen, Hem te danken, de wereld te zien zoals God die ziet en - in deze daad van dankbaarheid en aanbidding - om de wereld te kennen, te benoemen en te bezitten.

Uit Alexander Schmemmann, *For the life of the world*,
St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1998, pp. 14-15

Oefening

Welke waarheden over de relatie van de mens met de schepping onthult de bovenstaande tekst?

3.4 DE MENS ALS HEERSER OVER DE SCHEPPING

God zegende de man en de vrouw na hun schepping en zei tegen hen: “vul de aarde **en onderwerp haar**.” Zo lezen we in het boek Genesis. Probeer met behulp van de volgende tekst te ontdekken wat het betekent dat de mens ‘heerser’ is over de hele schepping.

Want in Genesis is onze heerschappij over de schepping juist een gevolg van het feit dat we naar het goddelijke beeld zijn geschapen. Onze uitoefening van heerschappij is dus verre van egoïstisch en onderdrukkend, maar zou de eigenschappen van God, ons archetype, moeten weerspiegelen. We moeten voor het geschapene niets minder tonen dan het zachte en tedere mededogen dat kenmerkend is voor God zelf. [...] Laten we de natuur behandelen als een ‘gij’, niet als ‘het’. [...] Het is onze menselijke roeping om priester van de schepping te zijn. De essentie van het priesterschap [...] is te offeren, te danken en te zegenen. De priester [...] is degene die de wereld in zijn of haar handen neemt en deze vervolgens terug aanbiedt aan God. Daarbij roept hij of zij de zegen van God af op datgene wat aangeboden is. Door deze daad van priesterlijke offerande wordt de schepping in gemeenschap gebracht met God zelf. Dat is de essentie van het priesterschap; dat is onze door God gegeven roeping als mens; en het is een roeping die alleen mensen kunnen uitoefenen. Door op deze manier te handelen als priesters van de schepping, veranderen wij, mensen, de wereld in een ‘eucharistisch’ offer.

(Uit Kallistos Ware, *The Beginning of the Day: the Orthodox Vision of Creation*, Athens: Akritas, 2007, pp. 52-54)

Oefening

Kan je op basis van de bovenstaande tekst, kort uitleggen wat de heerschappij van de mens over de schepping betekent?

Figuur 3.3
Aquarelle by Vaso Gogou

Figuur 3.4
Bron: Wikimedia
Commons, [https://
az.wikipedia.org/wiki/
Fayl:Adam_naming_
animals_-_Moni_Ayou_
Nikolaou_\(Meteora\).jpg](https://az.wikipedia.org/wiki/Fayl:Adam_naming_animals_-_Moni_Ayou_Nikolaou_(Meteora).jpg)

Theophanes van Kreta, "Adam gaf namen aan al de dieren, de vogels in de lucht en de wilde beesten." (Genesis 9: 19-20), fresco, 16de eeuw, H. Nikolaos Anapafsaskerk, Meteora, Griekenland.

Bespreking van de fresco

De mens is een schepper als een beeld van God die de Schepper is. Hij geeft de dingen een naam en op deze manier geeft hij ze betekenis. Hij schept dingen door de schepping van God te vernieuwen en op deze manier onthult hij de goddelijke heerlijkheid in nieuwe vormen.

(Uit Kallistos Ware, *Ecological Crisis and Hope*, Athene: Akritas, 2008, p.93)

3.5 VERKEND, ONDERZOCHT EN GELEERD ...

... dat de wereld door God met liefde en zorg is geschapen, en dat de mens werd gevraagd ervoor te zorgen. De mens heeft heerschappij over de schepping, maar dit betekent niet dat hij de beheerser wordt en haar dus mag vernietigen. Het betekent dat hij functioneert als **een priester die de hele wereld ontvangt als een geschenk** en een zegen van God en het is zijn verantwoordelijkheid om **er creatief in te handelen en het terug te geven aan zijn Gever** met volmaakt respect voor elk van zijn scheppingen.

3.6. TEKSTEN UIT DE ORTHODOX CHRISTELIJKE TRADITIE

Deze vragen zijn aan de orde:

- Wat zijn de oorzaken van de ecologische crisis die we vandaag doormaken?
- Is er een uitweg uit de crisis en wat is het concreet?
- Wat is onze plicht met betrekking tot het milieu?

We kunnen antwoorden putten uit de orthodox-christelijke traditie

In feite ligt de huidige crisis niet buiten ons maar is de crisis in onze natuurlijke omgeving een crisis binnen in onszelf; in de manier waarop wij mensen denken en voelen. Het echte probleem ligt niet in het ecosysteem, maar in het menselijk hart. Het is waar wat er gezegd wordt: we lijden aan ecologisch hartfalen. Dit betekent dat het echte probleem niet technologisch of economisch is, maar diep geestelijk. Als de atmosfeer steeds meer vervuild raakt, als meren en rivieren vergiftigd worden, als bossen afsterven en de groene weiden van de aarde verlaten worden, is dat omdat wij mensen vervreemd zijn van God en van ons ware zelf [...] Onze meest dringende behoefte is niet meer complexe wetenschappelijke vaardigheden, maar een collectieve berouwbeweging, met de letterlijke betekenis van de Griekse term (metanoia), namelijk “verandering van geest”. We moeten de manier waarop we over God, de wereld en onszelf denken, veranderen.

(Uit Kallistos Ware, *Ecological Crisis and Hope*, Athens: Akritas, 2008, pp. 34-35)

Het is duidelijk dat de huidige ecologische crisis te wijten is aan geestelijke en morele oorzaken. De wortels van de crisis liggen in hebzucht, gierigheid en egoïsme, die leiden tot het onnadenkend gebruik van natuurlijke hulpbronnen, het vullen van de atmosfeer met schadelijke verontreinigende stoffen en tot klimaatverandering. De Christelijke reactie op het probleem vereist berouw voor de misbruiken, een ascetische gemoedstoestand als tegengif voor overconsumptie, en tegelijkertijd een ontwikkeling van het bewustzijn dat de mens een “rentmeester” is en niet een bezitter van de schepping.

(Uit een Boodschap van het Heilig en Groot Concilie van de Orthodoxe Kerk aan de orthodoxen en alle mensen van goede wil, Kreta 2016)

3.6.1 DIEPER DOORDENKEN.

Oefening 1

Wat zijn volgens de orthodox-christelijke opvatting de oorzaken van de ecologische crisis?

Oefening 2

Wat is volgens het orthodox-christelijke standpunt de uitweg uit de ecologische crisis?

Figuur 3.5
Aquarelle
door Vaso Gogou

3.7. DE HEILIGEN VAN DE KERK EN HUN VERHOUDING TOT HET MILIEU.

Figuur 3.6
Heilige Silouan van de
Athos, aquarelle door
Vaso Gogou

De Heilige Silouan van de Athos

hield niet alleen van mensen, maar ook van de hele schepping van God. Kijkend naar de blauwe lucht en de witte wolken, zei hij: "Hoe groot is onze Heer en hoe prachtig heeft Hij alles gemaakt! Zijn glorie is duidelijk zichtbaar in alle dingen om ons heen.

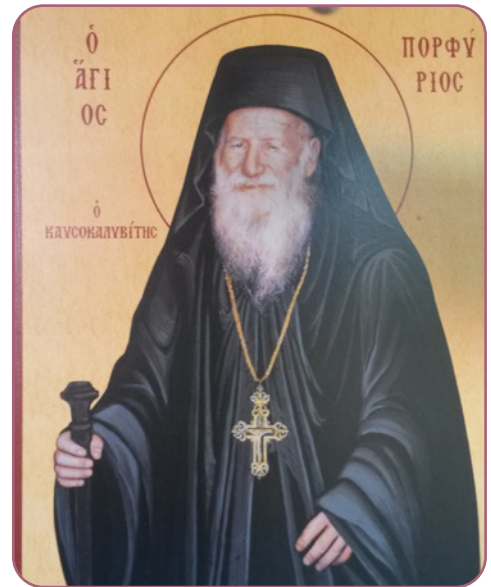

Het enige wat we moeten doen is voor hen allemaal zorgen, met liefde. We moeten Hem vreugdevol verheerlijken vanwege Zijn rijke gaven. Het hart dat heeft geleerd lief te hebben, treurt om de hele schepping, zelfs om een klein groen blad als het zonder noodzaak wordt afgebroken."

Figuur 3.7
De heilige Porphyrios
van Kafsokalivia, icoon
van de heilige Porphyrios
in het klooster van
Panagia Eleousa,
Achaea, Griekenland
door Peloponnisios via
Wikimedia Commons.
Gelicenseerd onder
de Creative Commons
[Naamsvermelding-
GelijkDelen 4.0
Internationaal](#) licentie..
De afbeelding is niet
gewijzigd en
kan worden gevonden op
[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/
thumb/d/d0/Saint_
Porphyrus.jpg/800px-
Saint_Porphyrus.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d0/Saint_Porphyrus.jpg/800px-Saint_Porphyrus.jpg)

De Heilige Porfyrios van Kafsokalivia

vertelt: "Op een keer kwam een vrouw me haar geiten brengen en vroeg me: Kun je voor mijn geiten bidden, want het gaat niet goed met ze? De vrouw was verdrietig en ik had medelijden met haar. Ik stond op. De geiten kwamen uit zichzelf naar me toe. Ik strekte mijn armen uit en las een gebed. Ze waren allemaal bij me, hieven hun koppen op en keken me aan. Een mannetje kwam dichterbij. Hij boog zich voorover en kuste mijn hand. Hij wilde dat ik hem aaide. Ik aaide hem en hij was tevreden. De dieren verzamelden zich om me heen en keken omhoog. Ze keken me in de ogen. Ik zegende ze. Ik was aan het praten en bidden. Alles wat de natuur aangaat, is een grote hulp voor ons in ons geestelijk leven, door de genade van God. Ik word zelf tot tranen van vreugde bewogen wanneer ik de harmonie van de natuur voel.

De Heilige Gerasim van de Jordaan leefde als monnik in de woestijn rond de rivier de Jordaan. Op een dag, toen hij aan de oevers van de rivier was, hoorde hij het vreselijke gebrul van een leeuw. Geleid door de kreten van het beest en zonder enige angst, kwam hij oog in oog te staan met een enorme leeuw.

De koning van de dieren leek veel pijn te hebben. De heilige had medelijden met het schepsel van God en, alsof het met hem kon praten, vroeg hij de leeuw waar het pijn deed. Het trotse beest kwam vol vertrouwen naderbij en toonde de heilige zijn voorpoot. Een scherp riet stak in zijn poot. De heilige trok voorzichtig het riet uit de poot van het dier en behandelde de wond met grote zorg. Daarna werd de leeuw de trouwe en onafscheidelijke metgezel van de Heilige Gerasim. Het volgde hem waar hij ook ging en diende hem, omdat hij zijn grote dankbaarheid wilde uiten.

Figuur 3.8
De heilige Gerasimus van Jordanië
Bron: Wikimedia
Commons: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=73126343>

De Heilige Amfilochios woonde in Patmos, in het klooster van de heilige Johannes de Theoloog. De vader zei vaak: „Weet u dat God ons een ander gebod heeft gegeven dat niet in de Bijbel staat? Het is het gebod om van bomen te houden. “Wie een boom plant, plant hoop, plant vrede, plant liefde en heeft de zegen van God.” In het sacrament van de biecht luisterde vader Amfilochios naar de fouten en zonden van de mensen; hun lijden en beproevingen, hun vragen. Hij troostte hen en adviseerde hen, moedigde hen aan goede en eervolle beslissingen te nemen en zich te bekeren, dat wil zeggen, hun manier van denken en leven te veranderen. En hij adviseerde hen om een boom te planten en te verzorgen, om hun berouw te tonen.

Figuur 3.9
De heilige Amfilochios van Patmos,
<https://www.saint.gr/4444/saint.aspx>

(uittreksels uit: *Drops of God's love, Saints and the Environment*, Chania: Holy Monastery of Chrysopigi, 2015)

3.7.1 OEFENING

Kies één van de bovenstaande verhalen. Schrijf een slagzin die de houding van de Heilige ten opzichte van het milieu uitdrukt.

3.8 FEEDBACK OVER VRAGENLIJST

Beantwoord volgende vragen na ons klasgesprek. Vergelijk je antwoorden met dezelfde vragenlijst hierboven.

1. *In de video was het thema van de schepping van de wereld verbonden met ...*

- a. humanitaire hulpverlening door de kerk
- b. religieuze diensten
- c. de bescherming van het milieu
- d. Ik weet het niet/ geen antwoord

2. *De vervuiling die de jongeren ontdekken tijdens hun uitstap wordt veroorzaakt door ...*

- a. het afvalwater van een nabijgelegen olijfpers
- b. een olietanker die gezonken is nabij de kust
- c. wind turbines
- d. Ik weet het niet/ geen antwoord

3. *In de video zijn de jongeren van mening dat vervuiling van het milieu gestopt kan worden door*

- a. de olijfpers en het fabriek te sluiten
- b. de fabriek te dwingen de milieuwetgeving te respecteren
- c. het afvalwater ergens anders te lozen
- d. Ik weet het niet/ geen antwoord

4. *Wat beschrijft de Oecumenische patriarch als een zonde in de video?*
- a. milieuvervuiling
 - b. biodiversiteit
 - c. kinderarbeid
 - d. Ik weet het niet/ geen antwoord
5. *Wat denk jij dat de houding van de Christelijk kerk is ten opzichte van milieubescherming?*
- a. de kerk is er niet mee bezig
 - b. het is voor de kerk geen prioriteit
 - c. de kerk vindt het belangrijk
 - d. Ik weet het niet/ geen antwoord

3.9. AANVULLENDE OPDRACHTEN

3.9.1 ECOLOGIE EN MENSELIJKE WAARDIGHEID

Dit is een voorbeeld van wat geleerden “milieu-racisme” noemen. Het is een vorm van milieuonrechtvaardigheid. Het geeft ons een beeld van het verband tussen milieuverontreiniging en onderdrukte mensen; tussen misbruik van de natuurlijke wereld en uitbuiting van personen; tussen ecologische schade en verlies van menselijke waardigheid. Burgers van Chicago die in ‘rode zones’ wonen, dragen een onevenredig groot deel van het milieurisico omdat ze minder welvarend, lager opgeleid en minder verbonden zijn met de politici die bepalen waar sterk vervuilende bedrijven kunnen worden gevestigd. Kortom, de armen zitten in de val, en elke poging om ergens anders heen te verhuizen, levert andere obstakels en onrechtvaardigheden op. [...] Ecologie en menselijke waardigheid zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden,. [...] Recente studies over milieuongelijkheid hier in de Republiek Korea, bijvoorbeeld, kijken naar de “Toxic Release Inventory (TRI)” en laten zien dat de verdeling van milieurisico’s en -voordelen niet evenredig is over de verschillende sociaal-politieke groepen op het schiereiland. Bovendien suggereert de studie dat naarmate meer buitenlanders naar Korea migreren en zich vestigen in stedelijke buurten met een laag inkomen, deze buurten vaak het doelwit zijn voor nieuwe fabrieken en afvalbeheervoorzieningen, waardoor de meest vervuilde milieus letterlijk op het dak van de meest kwetsbare en machteloze leden van de samenleving terechtkomen.

(Uit Rev. Deacon Perry Hamalis, “Love God, Love thy Neighbor, Love the Trees: Environmental Justice in Orthodox Christianity” in *Ecology, Theology and Human dignity in the Orthodox Christian Tradition, International Symposium on the Environment Proceedings*, Seoul: Orthodox Metropolis of Korea, 2018, p. 176-180)

3.9.2 DE DRIE KLEINE DUIVELTJES: EEN ANEKNOTE.

Het is een verhaal over drie kleine duiveltjes die hun opleiding in de hel afmaken. Net voordat ze naar de aarde worden gestuurd, verschijnen ze voor de duivel voor een eindexamen. De leider wendt zich tot de eerste en vraagt: 'Wat ga je de mensen vertellen als je naar de aarde opstijgt?' 'Ik zal ze vertellen dat er geen God is', antwoordt de eerste duivel. 'Dat is niet zo indrukwekkend', zegt de examiner, ' dat hebben de mensen al vaak gehoord. Het probleem is dat velen van hen Hem persoonlijk kennen.' Hij wendt zich tot de tweede duivel met de vraag: "Wat ga jij ze vertellen?". "Ik zal zeggen dat er geen hel is," antwoordt de tweede. "Ah, dat vind ik slimmer, maar het slaat helaas niet aan. Velen van hen leven al in de hel." Ten slotte vraagt hij aan de derde: "En wat ga jij ze vertellen?". En de derde antwoordt: "Ik zal ze vertellen dat er geen reden is om haast te maken." "Geweldig!" roept de aartsduivel uit. "Ga aan het werk!" Dit is absoluut een grap met ecologische implicaties.

(Uit Kallistos Ware, Ecologische crisis en hoop,
Athene: Akritas, 2008, pp.84-85)

3.10 WOORDENSCHAT

Verklarende woordenlijst van theologische begrippen, en informatie over historische personen en plaatsen.

Amfilochios van Patmos, Heilige: Geboren in 1889 op Patmos, een Grieks eiland waar, volgens de christelijke traditie, Johannes de Theoloog het boek Openbaring schreef. H. Amphilochios werd in 1905 monnik in het klooster van H. Johannes de Theoloog en in 1935 werd hij tot abt gekozen. Hij stierf in 1970. In 2018 verklaarde het Oecumenisch Patriarchaat hem heilig. Zijn nagedachtenis wordt op 16 april gevierd.

Ascetische ethiek/ ascese: De strijd van de christen om de zonden te overwinnen. Deze zonden versterken en ontwikkelen het ego en verwijderen de mens van God. Door middel van gebed, vasten, wake en naastenliefde wordt de strijd gevoerd. De bedoeling is zo de relatie met God, de medemensen en de hele schepping herstellen

Bartholomeus, Oecumenische Patriarch: de 270ste 'Aartsbisschop van Constantinopel- het nieuw Rome - en Oecumenische Patriarch van de Orthodoxe Kerk", volgens zijn juiste titel. Geboren op het eiland Imbros in 1940. Hij staat bekend als "De Groene Patriarch" vanwege zijn initiatieven voor de bescherming van het milieu en zijn inspanningen om christenen bewust te maken van ecologische kwesties.

Berouw: De kerkelijke term "berouw" kan worden opgevat als een "verandering van gedachten". In het Grieks is het corresponderende woord "metanoia", wat een samengesteld woord is (meta + nous) en een mentaliteitsverandering betekent. In de orthodoxe kerk wordt bekering opgevat als genezing van de ziekte van zonde.

Biodiversiteit (of biologische diversiteit): deze term verwijst naar de som van de genen, biologische soorten en ecosystemen van een gebied. Het grote aantal en de diversiteit van hedendaagse levensvormen op aarde is het resultaat van honderden miljoenen jaren van evolutionaire geschiedenis van de schepping. Tegenwoordig is er een afname van de biodiversiteit op de planeet als gevolg van een aantal ecologische oorzaken, zoals milieuvervuiling, ontbossing, woestijnvorming en waterverontreiniging.

Eucharistie: Dankbetuiging door de mens aan God, de medemensen en de natuurlijke omgeving. De kern van deze dankzegging is de goddelijke eucharistie. De eucharistie is het basissacrament in de orthodoxe kerk, waarin de gelovigen, die communiceren met het lichaam (brood) en bloed (wijn) van Christus, verenigd zijn met God en met elkaar.

Gerasim van Jordanië, Heilige: Geboren in Lycaea in de 5e eeuw na Christus. In 451 na Christus werd hij monnik in de Jordaanwoestijn en stichtte later een klooster nabij de stad Beth Hoglah. Hij stierf in 475 na Christus en zijn nagedachtenis wordt gevierd op 4 maart.

Mesopotamië: de naam die de oude Grieken gaven aan het gebied dat wordt begrensd door de rivieren Tigris (in het oosten) en de Eufraat (in het westen). De naam definieert een groot gebied, dat de valleien van de twee rivieren en hun zijrivieren omvat, waarvan de meeste in het huidige Irak liggen.

Porfyrios van Kafsokalivia, Heilige: Geboren in 1906 in het dorp Agios Ioannis op Evia. Op 13-jarige leeftijd ging hij naar de berg Athos en bleef daar 6 jaar. In 1926 werd hij priester gewijd en ging hij naar het klooster van St. Nikolaos in Evia. In 1940 werd hij benoemd tot priester van de kerk van H. Gerasimos in de Polikliniek van Athene, waar hij diende tot 1973. Hij stierf in 1991. In 2013 verklaarde het Oecumenisch Patriarchaat hem heilig. Zijn nagedachtenis wordt op 2 december gevierd.

Psalmen: Een van de boeken van het Oude Testament, feitelijk een verzameling van 150 psalmen. De naam komt van het snaarinstrument "psalter", dat gepaard ging met het zingen van de psalmen. De Psalmen zijn een typisch werk van lyrische religieuze poëzie.

Silouan de Athoniet, Heilige: Geboren in 1866 in het dorp Shovskoe bij Lipetsk, Rusland. In 1892 ging hij naar de berg Athos en werd monnik in het heilige klooster van de H.Panteleimon. Hij stierf in 1938. In 1987 werd hij uitgeroepen tot heilige van de orthodoxe kerk. Zijn nagedachtenis wordt op 24 september gevierd.

Theophanes van Kreta: Een van de prominente schilders van de Kretenzische School in de eerste helft van de 16e eeuw, wiens werk invloed had op de religieuze post-Byzantijnse schilderkunst. Zijn werk, over een periode van twintig jaar (1527-1546), is te vinden in de twee belangrijkste kloostercentra van de Grieks-sprekende orthodoxe kerk, Meteora en de berg Athos.

Zonde: In de christelijke traditie betekent het woord zonde "fout", "mislukking". Dat wil zeggen, het falen van een persoon om zijn doel te bereiken. Dit falen leidt door middel van gedachten of daden, tot scheiding van God, van zijn eigen zelf, zijn medemensen en de natuurlijke omgeving.

3.11 TRANSCRIPT VAN HET BEELDFRAGMENT

Personages

YIORGOS : dertienjarige tiener

STRATOS: vriend van Yiorgos

LEERKRACHT: de godsdienstleerkracht

MARIA: moeder van Yiorgos

APOSTOLOS: vader van Yiorgos

De Patriarch van het Oecumenisch Patriarchaat,
Monseigneur Bartholomeos

SCENE 1

In een volle klas staat de godsdienstleerkracht klaar om de les te beginnen.

LEERKRACHT: Wel, jongens en meisjes, vandaag zullen we het hebben over God en de schepping van de wereld. Als we om ons heen kijken, kunnen we zien dat de wereld echt mooi is en goed functioneert. We hebben alles gekregen wat nodig is om van dit leven te genieten, in harmonie met de natuur, precies zoals de Bijbel zegt. Ik ga voor jullie lezen uit het boek Genesis lezen. Dit is het eerste boek van het Oude Testament, waar God mensen schiep en ze in een prachtige tuin plaatste. Er staat en God zei tegen hen: 'Zie, Ik heb jullie op de hele aarde elke plant gegeven die zaad oplevert, en elke boom met zaad in zijn vrucht; jullie zullen ze als voedsel hebben. En aan elk beest van de aarde, en aan elke vogel in de lucht, en aan alles wat op aarde kruipt, alles wat levensadern heeft, heb ik elke groene plant als voedsel gegeven.' En het was zo. God zag alles wat hij had gemaakt, en inderdaad, het was heel goed. En het was avond en het was ochtend, de zesde dag. "(Gen. 1: 29-31) Let op en onthoud de zin: "God zag alles wat hij had gemaakt, en inderdaad, het was heel goed ". Om het even wat God had gemaakt, was zeer goed. Er is niets mis met de schepping. Er zijn geen slechte schepselen.

STRATOS: Maar, Mevrouw, is de mens niet vaak slecht?

LEERKRACHT: Wel, Stratos, dat is waar. Wij, mensen, doen vaak het verkeerde. Maar dat komt omdat we het enige wezen zijn, dat vrij is.

STRATOS: En wat betekent dat? Is het dan verkeerd om vrij te zijn?

LEERKRACHT: Helemaal niet, maar het is ook een last. Het is moeilijk, omdat je als vrije persoon kan kiezen om het goede te doen of net niet.

De les gaat verder. Achtergrondmuziek.

LEERKRACHT: Zo, dat is alles voor vandaag. Denk eraan dat we morgen een wandeling gaan maken naar het strand bij de rivier. Breng wat eten en water mee. Ik zie jullie morgen. Een fijne dag nog!

SCENE 2

De volgende dag loopt de hele klas op het strand. De jongeren zijn een vrolijke en speelse bui. Ze spelen, rennen, lachen, gooien stenen in zee. Plots stoppen de tieners één voor één. Ze kijken naar dode vissen in de monding van de rivier en zien grote zwarte vlekken die een vieze, prikkelende geur afgeven.

YIORGOS: Kijk, dode vissen!

STRATOS: Ja, en het stinkt hier!

LEERKRACHT: Hier moet iets gebeurd zijn. Er zit iets in de rivier dat de vissen doodt.

YIORGOS: Ja. Laten we het gaan zoeken.

STRATOS: Hier in de buurt staat een olijmolen. Laten we gaan kijken. Misschien komt die vreselijke geur daar vandaan.

Na een tijdje stoppen ze voor een pijpleiding die uitmondt in de rivier. Het lijkt goed verborgen te zijn, want het is nauwelijks zichtbaar door het riet van de rivieroever. Een dikke vloeistof, bijna zwart van kleur en vreselijk stinkend, stroomt eruit.

LEERKRACHT: Je had gelijk, Stratos! (Gaaf helaas verder). Ik heb een paar dagen geleden ergens gelezen dat één kubieke meter vloeibaar afval van een olijmolen gelijk is aan 100 kubieke meter gemeentelijk afvalwater. Het afvalwater van de olijmolens kan zich tot 10 kilometer ver verspreiden en kusten, de ondergrond en het oppervlakte water vervuilen. Onvoorstelbaar! Laten we hier weggaan, we hebben genoeg gezien ...

Op de terugweg

YIORGOS: Ik denk, Mevrouw, dat God nooit gedacht had dat de mensheid Zijn prachtige schepping zou vernietigen ...

LEERKRACHT: En te bedenken, Yiorgos, dat God 'de man nam en hem in de hof van Eden plaatste om deze te bebouwen en te bewaren'. (Gen 2:15)

YIORGOS (bitter): Ja, precies het soort menselijke zorg dat we vandaag zagen!

SCENE 3

Yiorgos en zijn vriend Stratos ontmoeten de ouders van Yiorgos bij het ouderlijk huis.

STRATOS: We vertellen u de waarheid, meneer Apostolos, we hebben met onze eigen ogen gezien hoe het zwart afvalwater uit de pijpleiding in de rivier stroomt.

YIORGOS: Ja, papa, waarom geloof je ons niet?

VADER: Ik geloof je, maar ik denk dat je een beetje overdrijft.

YIORGOS: We overdrijven helemaal niet. We hebben het met eigen ogen gezien. Als je ons niet gelooft, vraag het dan aan onze lerares die bij ons was.

VADER: Ik hoef het niemand te vragen. Het lijkt me gewoon ongeloofwaardig dat zo'n grote olijfolieplant niet voldoet aan de vereiste milieubeschermingsmaatregelen en een dergelijke vervuiling veroorzaakt die jullie zagezegd gezien hebben.

MOEDER: Waarom geloof je de kinderen niet, Apostolos? Ze zijn niet te jong om dit soort zaken te begrijpen.

VADER: Oké, laten we aannemen dat de dingen zijn zoals jullie zeggen. Wat ga je nu doen? Ga je de fabriek beschuldigen? Zal je tevreden zijn wanneer de fabriek gesloten wordt? Weten jullie niet dat daar tientallen mensen werken en er hun brood verdienen?

YIORGOS: Nee, we denken niet dat het fabriek gesloten moet worden. Daar zijn we ook niet voor, hoor! Wat we willen is dat de molen voldoet aan de wetten en regels over milieubescherming, net zoals andere fabrieken in het hele land. Dit is wat we gisteren op school hebben geleerd en vandaag op excursie met onze lerares hebben.

VADER: Ah, het is gewoon weer een nieuwe mode, zoals altijd.

MOEDER: Wat bedoel je?

VADER: Iedereen begint nu plotseling zorg te dragen voor het milieu.

YIORGOS: Zeg, papa? Wordt u zelf niet boos als we naar het strand gaan en we overal sigarettenpeuken en rotzooi zien? Vindt u dit allemaal niet erg?

VADER: Dit is een andere zaak. Net hadden we het over zaken die niet gemakkelijk kunnen worden gewijzigd, omdat het meer problemen zou veroorzaken dan oplossen. Er zouden veel banen verloren gaan en de economie zou verlies lijden.

STRATOS: Maar God gaf ons de wereld om deze te bewaren en over te waken.

VADER: En waar staat dat geschreven, Stratos?

STRATOS: Het Oude Testament zegt het zo. We lezen het op school. De kerk zegt het. VADER: De kerk? Maakt de kerk zich zorgen over milieukwesties? Ik heb nog nooit een preek over het milieu gehoord.

De televisie laat een nieuwsbulletin zien en verwijst op dat moment naar patriarch Bartholomeus. De journalist noemt hem "Groene Patriarch".

VADER: Eh, hier is de patriarch! Heb je hem ooit over zulke kwesties horen praten?

MOEDER Stil, Apostolos, laten we de zaak even bedaren. Maar waarom noemt de journalist hem de "Groene Patriarch"?

(Men hoort de patriarch zeggen): "Misdaden tegen de natuurlijke omgeving zijn een zonde. De vernietiging van de biodiversiteit van Gods schepping, de vervuiling van water, aarde, lucht en van het leven door de mens, zijn allemaal zonden ..."

Vader blijft sprakeloos achter en Yiorgos, zijn moeder en Stratos barsten in lachen uit.

3.12 BIBLIOGRAFIE EN REFERENTIES

In deze lijst zijn ook de referenties opgenomen die gebruikt werden bij de voorbereiding van dit project. Referenties naar kunst en muziek zijn een meerwaarde die de leerlingen kunnen stimuleren tot een actieve lesdeelname.

3.12.1 Boeken

The Holy Bible, Old and New Testament, translated from the original texts, Athens: Hellenic Bible Society, 1997 [Η Αγία Γραφή, Παλαιά και Καινή Διαθήκη, Μετάφραση από τα πρωτότυπα κείμενα, Αθήνα: Ελληνική Βιβλική Εταιρεία, 1997]

Drops of the love of God: Saints and Environment, Chania: Holy Monastery of Chryssofigi, 2015 [Σταλαγματιές της αγάπης του Θεού: Οι Άγιοι και το Περιβάλλον, Ιερά Μονή Χρυσοπηγής, Χανιά, 2015]

Anastasios (Yannoulatos), Archbishop of Tirana: Co-existence: Peace, Nature, Poverty, Terrorism, Values. Athens: Armos, 2015 [Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Συνύπαρξη: Ειρήνη, φύση, φτώχεια, τρομοκρατία, αξίες, Αθήνα: Αρμός, 2015]

Anastasios (Yannoulatos), Archbishop of Tirana: Facing the World: Orthodox Christian Essays on Global Concerns, Crestwood & Geneva: St. Vladimir's Seminary Press & WCC, 2003). [Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων, Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία, Αθήνα: Ακρίτας, 2000]

John Chrysavgis, Bartholomew: Apostle and Visionary, Nashville, W Publishing, 2016 [Greek translation: Ιωάννης Χρυσσαυγής, Βαρθολομαίος, Αποστολή και Όραμα, Αθήνα, Εν Πλω, 2018]

Perry Hamalis, "Love God, Love thy Neighbor, Love the Trees: Environmental Justice in Orthodox Christianity" in Ecology, Theology and Human dignity in the Orthodox Christian Tradition, International Symposium on the Environment Proceedings, Seoul: Orthodox Metropolis of Korea, 2018 [Greek translation: Πέρρυ Χαμάλης, «Αγάπα τον Θεό, αγάπα τον πλησίον, αγάπα τα δέντρα: Η περιβαλλοντική δικαιοσύνη στον Ορθόδοξο Χριστιανισμό», Σύναξη 154 (2020)].

Alexander Schmemmann, For the life of the world, New York: St. Vladimir's Seminary Press, 1998, [Greek translation: Alexander Schmemmann, Για να ζήσει ο κόσμος, μτφρ. Ζ. Λορεντζάτος, Αθήνα, 1970].

Kallistos Ware, The Beginning of the Day: the Orthodox Vision of Creation, Athens: Akritas, 2007 (bilingual)

Kallistos Ware, Ecological crisis and hope, Athens: Akritas, 2008 [Greek translation: Κάλλιστος Ware, Οικολογική κρίση και ελπίδα, μτφρ. Π. Τσαλίκη-Κιοσόγλου, Ε. Τσιγκρή, Ν. Χριστοδούλου, Αθήνα: Ακρίτας, 2008]

Christos Yannaras, "Nature and History in the Book of Apocalypse", Synaxis 56 (1995) [Χρήστος, Γιανναράς, "Φύση και Ιστορία στην Αποκάλυψη του Ιωάννη", Σύναξη 56 (1995)].

John Zizioulas (Metropolitan of Pergamon), "Preserving God's Creation", Theology in Green 7. (1993), p. 31 [Greek translation: Ιωάννης Δ. Ζηζιούλας, Μητροπολίτης Περγάμου, Η κτίση ως ευχαριστία: Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της Οικολογίας, Αθήνα: Ακρίτας, 1998].

Metropolitan John Zizioulas, "The Book of Revelation and the Natural Environment", in Sarah Hobson and Jane Lubchenco (eds.), Revelation and the Environment: AD 95–1995 (Singapore: World Scientific Publishing Co., 1997): 17-21 [Greek version: Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη, "Αποκάλυψη και φυσικό περιβάλλον", Περιοδικό Σύναξη 56 (1995)].

Artful Thinking: <http://www.pz.harvard.edu/vt/artful> Thinking

3.12.2 Kunst

Theophanes van Kreta, "Adam gaf namen aan al de dieren, de vogels in de lucht en de wilde beesten." (Genesis 9: 19-20), fresco, 16de eeuw, H. Nikolaos Anapafsaskerk, Meteora, Griekenland

[https://az.wikipedia.org/wiki/%C5%9E%C9%99kil:Adam_naming_animals_-_Moni_Ayou_Nikolaou_\(Meteora\).jpg](https://az.wikipedia.org/wiki/%C5%9E%C9%99kil:Adam_naming_animals_-_Moni_Ayou_Nikolaou_(Meteora).jpg)

De heilige Gerasimus van Jordanië, Wikimedia Commons, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=73126343>.

De heilige Amfilochios van Patmos, <https://www.saint.gr/4444/saint.aspx>.

De heilige Porphyrios van Kafsokalivia, icoon van de heilige Porphyrios in het klooster van Panagia Eleousa, Achaea, Griekenland door Peloponnisios via Wikimedia Commons, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d0/Saint_Porphyrrios.jpg/800px-Saint_Porphyrrios.jpg.

Aquarellen gemaakt door Vaso Gogou

Links laatst geraadpleegd op 15 december 2020.

Apostolos Barlos, MTh (Aristoteles Universiteit van Thessaloniki, Griekenland). Voormalig godsdienstleerkracht en onderwijsadviseur voor middelbaar onderwijs, instructeur levenslang leren, auteur van leerboeken voor godsdienstonderwijs op secundair niveau, medewerker voor Religieus Onderwijs in Volos Academie voor Theologische Studies.

Christos Fradellos, Mth (Kapodistriesch en nationale Universiteit van Athene - Griekenland, Neapolis Universiteit van Paphos - Cyprus), godsdienstleerkracht., auteur van het boek Islamic Orders in the Ottoman Crete, medewerker voor Religieus Onderwijs in Volos Academie voor Theologische Studies.

Vaso Gogou, BA in theologie en geschiedenis (Universiteit van Athene, Griekenland). Voormalig godsdienstleerkracht, leerkracht cultuur en esthetiek, instructeur levenslang leren, auteur van leerboeken voor godsdienstonderwijs op secundair niveau, medewerker voor Religieus Onderwijs in Volos Academie voor Theologische Studies.

Maria Anna Tsintsifa, Master in Intercultureel Onderwijs (Vrije Universiteit, Berlijn, Duitsland), Master in Speciaal Onderwijs (Frederick University, Cyprus). Leerkracht Griekse Literatuur, medewerker voor Religieus Onderwijs in Volos Academie voor Theologische Studies.

Nikolaos Tsirevelos. PhD (Aristoteles Universiteit van Thessaloniki, Griekenland). godsdienstleerkracht, hoogleraar godsdienstonderwijs en godsdienstwetenschappen (afdeling Primair Onderwijs, Universiteit van Thessalië, Volos), gastdocent christelijk onderwijs (afdeling Theologie en Cultuur, "Logos" Universiteit, Tirana, Albanië), medewerker voor Religieus Onderwijs in Volos Academie voor Theologische Studies.

Dit boek is gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid - Politie van de Europese Unie.

9 789464 449082 >